

ברכת אשר

מֵאֲשֶׁר שָׁמְנָה לְחֶמְוֹ וְהוּא יִתֵּן מְעַדְנֵי מֶלֶךְ: (בראשית מט כ.)¹

וְלֵאמֹר אֲמַר בְּרוּךְ מִבְּנֵי אֲשֶׁר יְהִי רְצוֹי אָחִיו וְטוֹבַל בְּשֶׁמֶן רְגְלוֹ: בְּרִזְל וּנְחֹשֶׁת מְנַעֲלָיֶךָ וּכְיִמִּיךָ דְבָאֶךָ: אֵין פְּאֵל יִשְׁרוֹן רֵכֵב שְׁמִים בְּעֶזְרֶךָ וּבְנֵאֲוֹתוֹ שְׁחָקִים: (דברים פרק לג כד-כו).²

וְתֵאמֶר לָאָה בְּאֲשֶׁרֵי כִי אֲשֶׁרוֹנֵי בְּנוֹת וְתִקְרָא אֶת שְׁמוֹ אֲשֶׁר: (בראשית ל יג).³

בראשית רבה פרשה ק סימן יב – לשון אחרת (לישנא אחרינא)

"וזאת אשר דבר להם אביהם" (בראשית מט כח). "יעקב" אין כתיב כאן, אלא "אביהם" - עתיד אדם אחד כיוצא בי לברך אתכם, וממקום שפסקתי הוא מתחיל, שנאמר: "וזאת אשר דבר". כיון שעמד משה פתח ב"זאת", שנאמר: "וזאת הברכה" (דברים לג) ... במה שסיים להם יעקב אביהם פתח להם משה. אמר משה: "מזקנים אתבונן" (תהלים קיט ק) - יצחק כשבירך את יעקב, במה חתם? "ויקרא יצחק אל יעקב" (בראשית כח א). ואף יעקב במה שפסק אביו משם התחיל, שנאמר: "ויקרא יעקב אל בניו" (מט א) וחתם כשבירכן ב"זאת": "וזאת אשר דבר אביהם". ממקום אשר פסק, משם התחיל משה "וזאת הברכה". ובמה חתם משה? "אשריך ישראל" (דברים לג כט), ואף דוד כשבא לומר תהילה, ממקום שפסק משה משם התחיל: "אשרי האיש" (תהלים א א). הוי: "מזקנים אתבונן".⁴

רש"י בראשית פרק מט כ

מאשר שמנה לחמו - מאכל הבא מחלקו של אשר יהא שמן,⁵ שיהיו זיתים מרובים בחלקו, והוא מושך שמן כמעין. וכן ברכו משה: "וטובל בשמן רגלו" (דברים לג כד), כמו ששינונו במנחות (דף פה ב) פעם אחת הוצרכו אנשי לודקיא לשמן וכו'.⁶

רד"ק בראשית פרק מט כ

מאשר – באומרו במ"ם נראה כי על מקצת ארצו אמר שתהיה שמנה, ולחמו הוא ארצו, כי היא המוציאה לחם, והלחם כלל לכל מאכל, והיה בארצו זיתים לרוב. וכן אמר משה "וטובל בשמן רגלו" וכן שאר פירות ארצו היו שמנים: והוא יתן מעדני מלך - לפי שארצו תהיה שמנה ישלח מפירותיה למלכים למעדן.⁷

¹ לברכה קצרה של משפט אחד זוכה אשר מיעקב, בדומה לגד שלפניו ונפתלי שאחריו. וכן הוא בזבולון ולמרבית הפלא גם הבן האהוב בנימין. מן הסתם יש לדרוש באילו בנים מאריך יעקב בברכה ובאילו הוא מקצר, ואנו נתמקד בברכתו של אשר שהגם שהיא של פסוק אחד, עושר ואושר רב טמונים בה.

² משה כאילו ממשיך במקום בו פסק יעקב, בברכת השמן והעושר החומרי, אך מוסיף לו ברכה מיוחדת החותמת את ברכת השבטים כולם. ונחלקו הפרשנים שם, אם פסוקים אחרונים אלה הם של אשר בלבד או של כל השבטים, ראה שם.

³ נזכר ברקע את קריאת שמו של אשר ע"י לאה אימו. כאן, אביו יעקב מברך אותו בעושר, כפי שנראה בהרחבה בהמשך, ומשה ממשיך ברכה זו. אבל כבר הקדימה לאה את שניהם וקראה לו אושר.

⁴ כבר עמדנו על מוטיב זה של שרשרת הברכות העוברת מאב לבן, מדור לדור וממנהיג למנהיג, בדברינו [ברכת אברהם](#) בפרשת תולדות (שם התעכבנו על השיטות השונות לגבי אברהם עצמו, אם הוא בשרשרת המברכים או לא. שהרי לא כתוב בתורה שברך את יצחק), וכן בדברינו [וזאת הברכה](#) בפרשת וזאת הברכה. הסיום כאן הוא באשרי, שבא מברכת משה שחותם את שבטי ישראל באשר (הברכה אשריך ישראל היא כמובן על כל השבטים, אבל אין להתעלם מסמיכותה לאשר שחותם שם את כולם). נחזור ונציין שהשרשרת של יעקב ומשה, ששניהם מברכים בשמן ובעושר חומרי, מתחילה בלאה שנותנת לו את השם אשר מלשון אושר. תזכורת שהעושר החומרי ילך עם האושר הנפש והרוחני, ועכ"פ שלא יעיב עליו.

⁵ נראה שכוונת רש"י שהמאכלים, כגון לחם, היו מתובלים בשמן. ראה רשב"ם שמסביר: "מאשר שמנה לחמו - כי מאשר היו מביאין שמן זית ומטגנים מאכלם בשמן". אבל רבינו בחיי בן אשר (!) בפירושו כאן מסביר שהשמן עצמו הוא המאכל.

⁶ בדומה לכך מפרש רש"י גם בברכת אשר של משה בפרשת וזאת הברכה (דברים לג כד) ושם הוא מוסיף גם שעושר שמן זה עשה אותו רצוי לאחיו ושבנותיו היו נאות. כנראה בגלל השמן. ראה יחזקאל פרק טז פסוק יג: "וְדָבַשׁ וְשֶׁמֶן אֶכְלֶתָ וְתִיפִי בְמֵאֵד מֵאֵד וְתִצְלַחִי לְמִלּוּכָה", המקשר גם הוא שמן עם יופי ומלוכה. ואת הסיפור של הגמרא במנחות וגם את יופי בנותיו של אשר נראה בהמשך.

⁷ רד"ק מתעכב על המ"ם של "מאשר" שזו אכן פתיחה ייחודית לברכת אשר. בכל שאר השבטים, מתחילה הברכה בשם השבט: ראובן בכורי אתה, שמעון ולוי אחים, יהודה אתה יודוך אחיך וכו', ורק בברכת אשר מתווספת האות מ"ם לשם: מאשר. מ"ם זו מה עושה? לדברי רד"ק, באה למעט שלא כל נחלתו של אשר הייתה שמנה. ראה פירוש אבן עזרא שכבר נדרש לעניין זה ומציע "הנכון בעיני שמארץ אשר יבוא לחם ושמן", היינו מ"ם הייחוס. רבינו בחיי הולך בדרך בדיוק הפוכה לזו של רד"ק ואומר אדרבא, המ"ם מאשר איננה הגבלה על ארצו של אשר, אלא בדיוק ההפך: "אבל יתכן לומר בטעם תוספת המ"ם שבא להורות על הפלגת הדבר. כי אין צריך לומר שתהיה הברכה בריבוי השמן בחלקו של אשר, כי אם גם בשאר הארצות תמצא ברכת ריבוי השמן מחלקו של אשר, וזה טעם תוספת המ"ם כי ממנו שפע השמן, ומאתו יובל לשאר הארצות". ראה עוד פירוש אור החיים שמפליג עוד בשבחו של אשר כשהוא

חזקוני בראשית פרק מט

"מאשר שמנה לחמו" - לפי שלא בירך גד הוא אומר כך: יותר משל אשר, תהיה שמנה לחמו של גד, לפי שארצו מקום מרעה למקנה. "והוא יתן מעדני מלך" - לא מפני שארצו של אשר גרועה, אלא גם הוא אשר יתן מעדני מלך. ואף על פי כן, תהיה ארצו של גד טובה הימנה. דבר אחר: מתוך ארצו של אשר תהיה שמנה לחמו של גד עם שאר שבטי ישראל. שהרי מאשר היו מביאים שמן זית ומטגנין מאכלן בשמן וכן אמר משה ברוך מבנים אשר, בני ישראל יברכוהו ויהי רצוי להם לפי שטובל בשמן רגלו.⁸

בראשית רבה פרשת ויחי, פרשה צט סימן יב

"מאשר שמנה לחמו" - שבנותיו נאות, שנאמר (בראשית ל) כי אשרוני בנות, וכן הוא אומר: יהי רצוי אחיו - בבנותיו. "והוא יתן מעדני מלך" - שבנותיו ראויות למלכות, שנאמר (שמואל ב א) "המלבישכן שני עם עדנים".⁹

מסכת מנחות דף פה עמוד ב

תנו רבנן: "וטובל בשמן רגלו" (דברים לג כד) - זה חלקו של אשר, שמושך שמן כמעין. אמרו: פעם אחת נצרכו להן אנשי לודקיא בשמן, מינו להן פולמוסטוס אחד,¹⁰ אמרו לו: לך והבא לנו שמן במאה ריבוא.¹¹ הלך לירושלים, אמרו לו: לך לצור. הלך לצור, אמרו לו: לך לגוש חלב.¹² הלך לגוש חלב, אמרו לו: לך אצל פלוני לשדה הלו, ומצאו שהיה עוזק תחת זיתיו.¹³ אמר לו: יש לך שמן במאה ריבוא שאני צריך? אמר לו: המתן לי עד שאסיים מלאכתי, המתין עד שסיים מלאכתו. לאחר שסיים מלאכתו, הפשיל כליו לאחוריו והיה מסקל ובא בדרך.¹⁴ אמר לו: יש לך שמן במאה ריבוא? כמדומה אני ששחוק שחקו בי היהודים. כיון שהגיע לעירו, הוציאה לו שפחתו קומקמום של חמין ורחץ בו ידיו ורגליו, הוציאה לו ספל של זהב מליאה שמן וטבל בו ידיו ורגליו, לקיים מה שנאמר: "וטובל בשמן רגלו". לאחר שאכלו ושתו, מדד לו שמן במאה ריבוא. אמר לו: כלום אתה צריך ליותר?

אמר: "אולי שיכוין לומר כי השגה זו מאמצעותו השיג אותה. והוא אומר מאשר וגו' פירוש מצדו או מצד זכותו או מצד השתדלותו". ופירוש צרור המור (רבי אברהם ב"ר יעקב סבע, תלמיד ר' יצחק די ליאון, ספרד המאה ה-15) מוסיף: "ואין המ"ם נוספת. ופירוש מאשר, לעצמו ולזולתו והוא שמח בחלקו". מאשר = מאושר. ומשה יוסיף בפרשת וזאת הברכה, מאושר ורצוי לאחיו.

⁸ חזקוני ופרשנים אחרים שנראה, מקשרים את המ"ם של "מאשר" עם ברכתו של גד שהיא פסוק קודם, ברכה שתומה ולא ברורה ("שלא בירך גד"). בפירוש השני, חוזר חזקוני לפרשנות הקלאסית שאשר הוא המבורך וממנו יוצאת הברכה גם לגד, אבל הפירוש הראשון הופך את כל משמעות הפסוק שלנו כאילו הוא ברכה לגד ולא לאשר! חזקוני איננו יחיד, בדרך זו הולך גם פירוש אברבנאל לפסוק שלנו שאומר: "וטעם מ"ם מאשר, הוא שארץ אשר אינה ארץ חיטה. אבל שְמֵנָה חלקו של גד הנזכר מאשר, רוצה לומר מארץ אשר והוא, רוצה לומר גד, יתן לאשר מעדני מלך". וכן גם דעת זקנים מבעלי התוספות: "גד גדוד יגודנו. ואם תאמר: כיון שיהיו לו חיילות במה יפרנסם? שהרי צריך עושר גדול! על כן כתיב אחריו: מאשר שמנה לחמו, שיהא עשיר יותר מאשר ויוכל להספיק מזון לכל חיילותיו". אבל פירוש צרור המור, הגם שהוא מצטרף לקשר גד-אשר הולך בדרך שונה: "מאשר שמנה לחמו. סמך אשר לגד לפי שהיו אחים ולא רצה להפסיק ולהכניס ביניהם לנפתלי. וכן סמכו לגד לפי שגד מאס בארץ חמדה זבת חלב ודבש ונשאר בארץ טמאה. ואשר אחיו היה להפך שנכנס לארץ טובה ורחבה ושמנה". אשר הוא ההוכחה שאין צורך לפזול לארצות סמוכות וניתן למצוא את העושר בפיתוח נכון של הארץ. ובמפת נחלות השבטים, עכ"פ, היו גד ואשר רחוקים ביותר.

⁹ רשב"ם מסביר שמעדני מלך הוא "מס של שמן שהיו גובין ממנו מלכי ישראל למשוך בו לעדן את ברם". אבל המדרשים רואים את מעדני מלך באופן "נעים" יותר. וכן הוא בתנחומא פרשת ויחי סימן יג: "מאשר שמנה לחמו שבנותיו נאות שנאמר (בראשית ל) באשרי כי אשרוני בנות, וכן הוא אומר ברוך מבנים אשר יהי רצוי אחיו (דברים לג) ע"י בנותיו, והוא יתן מעדני מלך שבנותיו ראויות למלכות". ובפסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרק ל: "ותאמר לאה באשרי כי אשרוני בנות. א"ר לוי שהיו בנותיהם של שבט אשר נאות כמותו, והיו נשואות לכהנים ולמלכים שנמשחו בשמן המשחה בשמן זית". השמן מיפה את האדם, כפי שראינו בפסוק מיחזקאל לעיל, השמן הוא גם סמל המלכות. בנותיו של אשר נשאו למלכות שנמשחת בשמן בזכות יופיין שבא ממשיחה בשמן.

¹⁰ Jastrow שולח אותנו למילה היוונית אֶפִימְלִיטִיס שפירושה שליח, נציג, ממונה.

¹¹ מאה ריבוא זה מיליון ונראה שהכוונה לסכום כספי לא לכמות של שמן. בכל מקרה, נראה שהסיפור הוא על דרך ההפלה.

¹² זיהוי גוש חלב עם נחלת אשר, כפי שעולה מסיפור זה, לא תואם את גוש חלב (גיש) המוכרת לנו היום וכל היודע דבר אודות עניין זה אנא יחכימו. ראה גם במשנה שם (פרק ח משנה ג, לא תואם את סדר המשניות שבתלמוד) את אזכור העיר תקועה שהיא "אלפא לשמן" שממנה היו מביאים שמן למנחות בבית המקדש. ושם גם המקומות מהם היו מביאים סולת ויין לבית המקדש: "מכמס ומזוניחה אלפא לסולת ... קרותים והטולים אלפא ליון". הזיהוי "אלפא" בצורת האות הראשונה ביוונית, נמצא ע"ג חותמות. את העיר תקוע הגלילית יש שמזהים עם חרבת שמע שממזרח למירון והיא על גבול נחלת אשר ונפתלי. אך בגמרא שם, שתי שורות לפני התחלת הציטוט שהבאנו, מזהים את תקוע (או תקועה) שהיא נחלת אשר, עם העיר תקוע של האישה החכמה שיואב הביא על מנת לשכנע את דוד לחזיר את אבשלום מגלותו (שמואל ב פרק יד): "וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה - מאי שנא תקועה? אמר רבי יוחנן: מתוך שרגליון בשמן זית, חכמה מצויה בהן". מקובל יותר לזהות את תקוע של האשה החכמה עם העיר תקוע המוכרת לנו יותר שבחבל יהודה, ליד מבצר הרודיון. ואולי הדברים מצויים גם לחנוכה שעל פי המסורת לקח שבעה ימים להביא שמן טהור חדש, שאולי זה באמת מתאים יותר לתקוע שבנחלת אשר ולא זו שביהודה. וכל היודע דבר אודות נושא זה, אנא יחכימו גם בזאת (או ישלח אלינו את האישה החכמה ונשאל אותה היכן היא גרה).

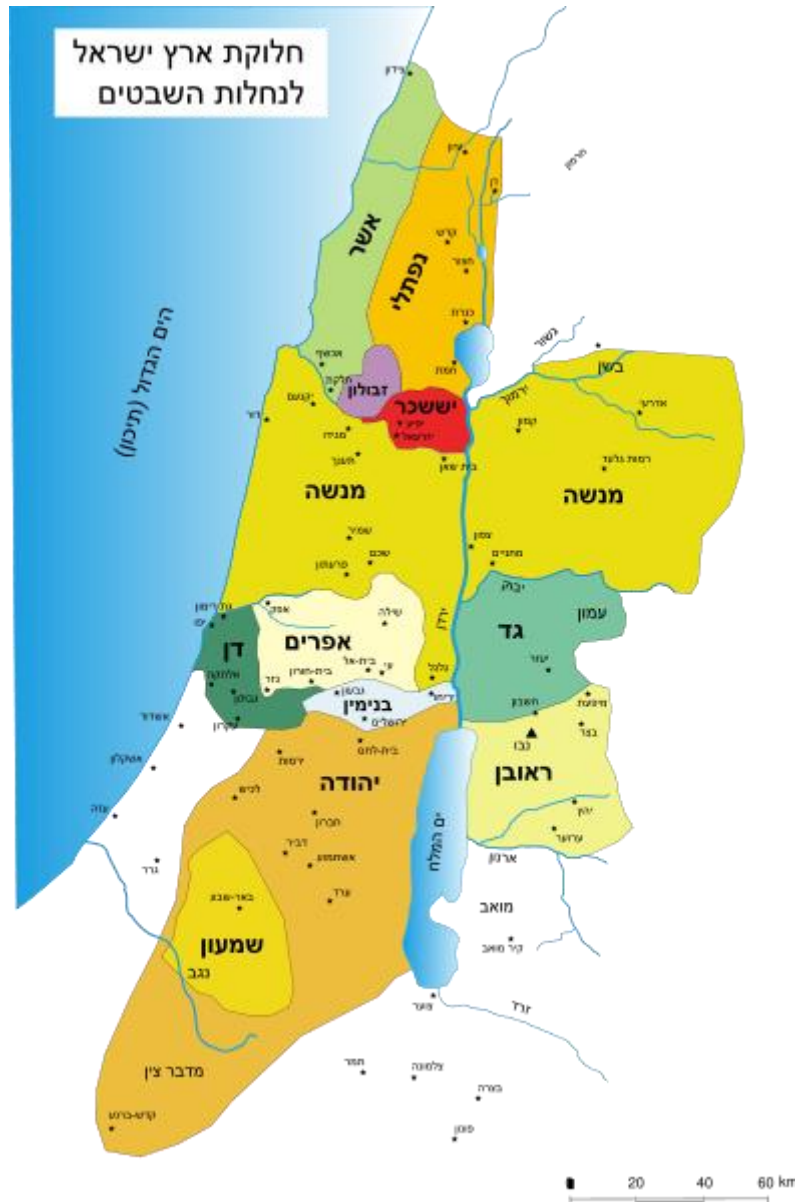
¹³ עוזק הוא עודר, בעיקר, כך נראה, סביב עצים וגפנים. ראה ישעיהו פרק ה פסוקים א-ב: "... כָּרִם הִיָּה לִידֵיךָ בְּקֶרֶן בְּזֶן שָׁמֶן וְיַעֲזָהוּ וְיִסְקָלְהוּ וְיִטְעָהוּ שָׂרֵק וְכו'".

¹⁴ הפשלת הכלים (הבגדים) לאחור במטרה של יתקלקלו מצמחים ואבנים וגם סיקול האבנים תוך כדי הליכה בדרך, לא מצביעה על עשירות מפולגת, לפיכך תמה השליח שבא מלודקיא אם אמנם יש לאותו פלוני כל כך הרבה שמן למכור. ראה גמרא ערכין טז ע"ב שהפשלת כלים היא גם עניין של ביזוי. ראה גם תענית כג ע"ב על אבא חלקיה שהיה מפשיל את בגדיו שהיו מושאלים ונפצעו ברגליו.

אמר לו: הן, אלא שאין לי דמים. אמר לו: אם אתה רוצה ליקח קח, ואני אלך עמך ואטול דמיו. מדד לו שמן בשמונה עשר ריבוא. אמרו: לא הניח אותו האיש לא סוס ולא פרד ולא גמל ולא חמור בארץ ישראל שלא שכרו. כיון שהגיע לעירו, יצאו אנשי עירו לקלסו, אמר להם: לא לי קלסוני אלא לזה שבא עמי, שמדד לי שמן במאה ריבוא והרי נושה בי בשמונה עשרה ריבוא, לקיים מה שנאמר: "יש מתעשר ואין כל, מתרושש והון רב" (משלי יג

15.ז)

מפת השבטים ונחלת שבט אשר מתוך אתר ויקישיבה

שבת שלום
חזק חזק נאשר ונתחזק
מחלקי המים

¹⁵ ראה פירוש רש"י בגמרא שם: "יש מתעשר ואין כל - שנוהג בעצמו כעשיר ואין לו כלום. מתרושש - ויש נוהג כעני ויש לו הון רב כגון זה שהיה עשיר גדול והוא עושה עבודת שדהו בעצמו כמו עני". (שלא כמו פירושו על הפסוק בספר משלי). לאמר, שאנשי שבט אשר היו אנשים עשירים, אך צנועים ולא הבליטו את עשירותם כלפי חוץ. מה שאולי עשה אותם מאושרים יחד עם עשירים.